

29.1.2024

UTAJÄRVI

Mustikkakankaan asemakaava- alueen laajennuksen arkeologinen tarkkuusinventointi

Tilaaaja:
Sweco Finland Oy

Heilu Oy
Jussi-Pekka Hiltunen
Maria Södö

Sisällysluettelo

1. Johdanto	5
2. Arkeologinen tarkkuusinventointi.....	6
2.1. Lähtötiedot.....	6
2.2. Maastotyöt.....	12
2.2.1. Orikangas 1	13
2.2.2. Orikangas 2	19
2.2.3. Keisarintie Orikangas	25
3. Tulokset.....	31
Lähteet	32
Kuvia.....	33

Karttaluettelo

Kartta 1. Lähestymiskartta.....	4
Kartta 2. Tutkimusalueen yleiskartta	5
Kartta 3. Rantavaihe on hahmotettu 95 metrin korkeuskäyrän mukaan.....	7
Kartta 4. Rantavaihe on hahmotettu 90 metrin korkeuskäyrän mukaan.....	8
Kartta 5. Ote Hackzellin vuoden 1773 kartasta	9
Kartta 6. Ote Wallenborgin vuoden 1785 kartasta.....	10
Kartta 7. Ote vuoden 1850 pitäjänkartalta.....	10
Kartta 8. Ote vuoden 1946 ilmakuva.....	11
Kartta 9. Ote vuosien 1950 ja 1951 peruskartoilta.	11
Kartta 10. Maastossa tarkastetut alueet.....	12
Kartta 11. Orikangas 1	14
Kartta 12. Orikangas 2	20
Kartta 13. Keisarintie Orikangas	26
Kartta 14. Keisarintie Orikangas ja koeojat vuoden 1946 ilmakuva.....	26

Kannen kuva: Kohteen *Keisarintie Orikangas* eteläosaa. Etelään.

Taustakarttoina Maanmittauslaitoksen Karttakuvapalvelun (WMTS) 01/2025 aineistoa, ellei toisin mainita. Koordinaatisto ETRS-TM35FIN, korkeus N2000. Valokuvat: Jussi-Pekka Hiltunen ja Maria Södö.

UTAJÄRVI Mustikkakangas asemakaava-alueen laajennuksen arkeologinen tarkkuusinventointi

Arkistotiedot

Tutkimustyyppi:	Arkeologinen tarkkuusinventointi
Tutkimuksen tekijä:	Heilu Oy, FM Jussi-Pekka Hiltunen ja HuK Maria Södö
Kenttätöaika:	27.-28.11.2024
Tutkimuksen tilaaja:	Sweco Finland Oy
Alueelle sijoittuneet aiemmat tutkimukset:	Maria Suvanto inventointi 2006 Petro Pesonen inventointi 2013 Arttu Tokoi ja Taneli Leinonen tarkkuusinventointi 2023

Tiivistelmä

Utajärven Mustikkakankaalla on käynnissä teollisuusalueen laajennuksen asemakaavan laatiminen. Pohjois-Pohjanmaan museo edellytti hankkeesta antamassaan lausunnossaan (OUKA/3334/10.02.01/2023) suunnittelualueella tehtäväksi arkeologisen tarkkuusinventoinnin osana selvitystyötä. Alueen arkeologisesta tarkkuusinventoinnista vastasi Heilu Oy.

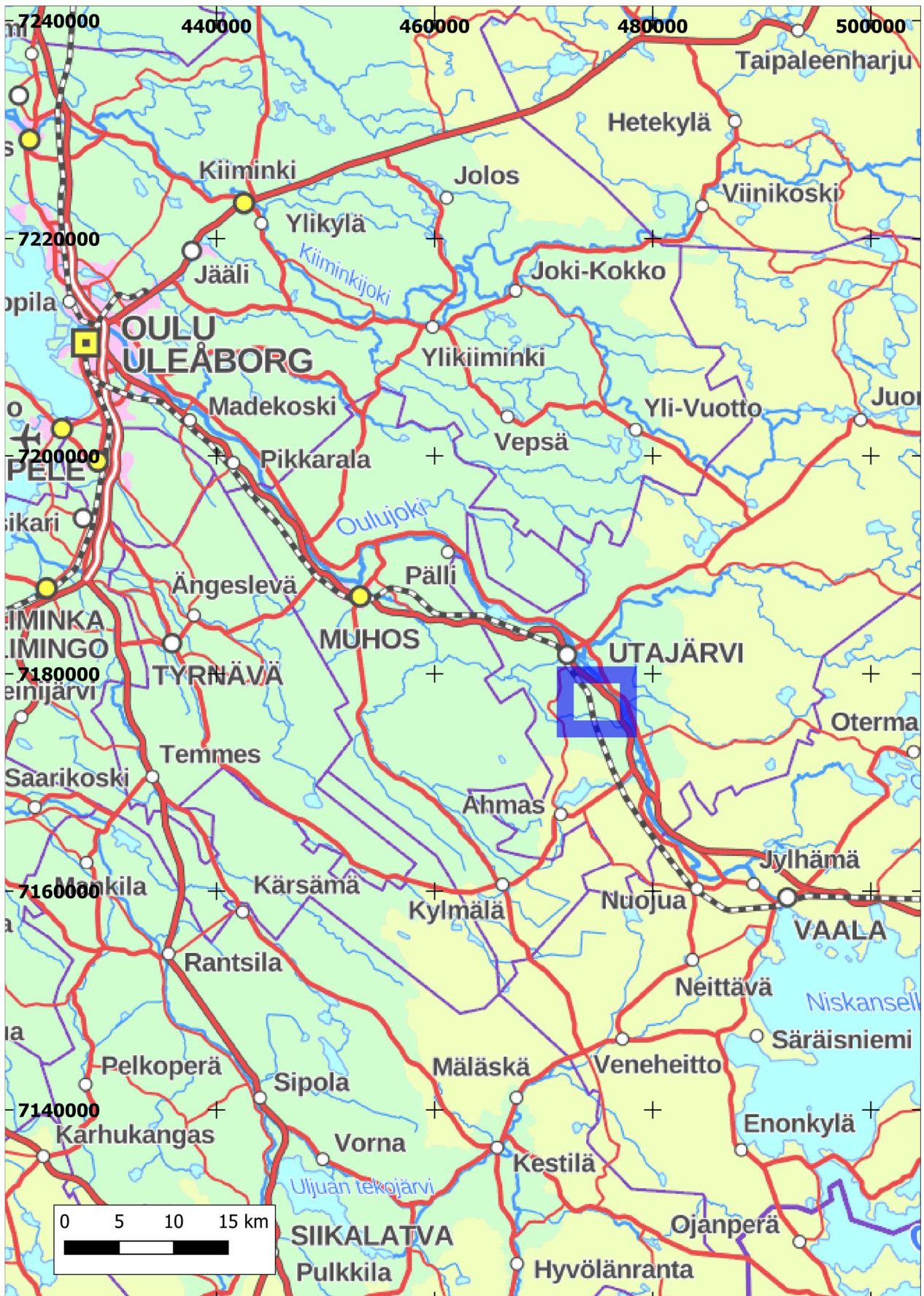
Suunnittelualueelta tunnetaan entuudestaan kolme kiinteää muinaisjäännöstä: kivikautinen asuinpaikka *Orikangas 1*, ajoittamaton kuoppajäännöskohde *Orikangas 2* ja historiallisen ajan kulkuväylä *Keisarintie Orikangas*. Tarkkuusinventoinnin tarkoituksena oli selvittää tunnettujen kohteiden säilyneisyyttä ja laajuutta sekä selvittää sijaitseeko kaava-alueella ennestään tuntemattomia arkeologisia kohteita.

Orikangas 1 yhteyteen kaivettiin 13 koekuoppaa, joista yhdestä (koekuoppa 12) havaittiin mahdollinen kulttuurikerros. Muista koekuopista ei havaittu kulttuurikerroksia eikä yhdestäkään koekuopasta tavattu löytöjä.

Kohteen *Orikangas 2* kuoppajäännöksiä tutkittiin koekuopin ja maaperäkairauksin. Ainoastaan kuoppajäännöksistä 1 ja 6 havaittiin selvät huuhtoutumiskerrokset, kuopissa 2, 3, 4 ja 7 maaperä oli sekoittunutta. Kuopat eivät vaikuta pyyntikuopilta. Kuopat 1 ja 6 voivat kuitenkin olla iältään vanhoja.

Keisarintie Orikangas tehdyistä koeojista havaittiin merkkejä vanhasta tiestä. Eteläisemmästä koeojasta havaittiin lisäksi merkkejä mahdollisesti paikalla sijainneesta ojasillasta.

Inventoinnin yhteydessä kaava-alueelta ei tavattu uusia arkeologisia kohteita.

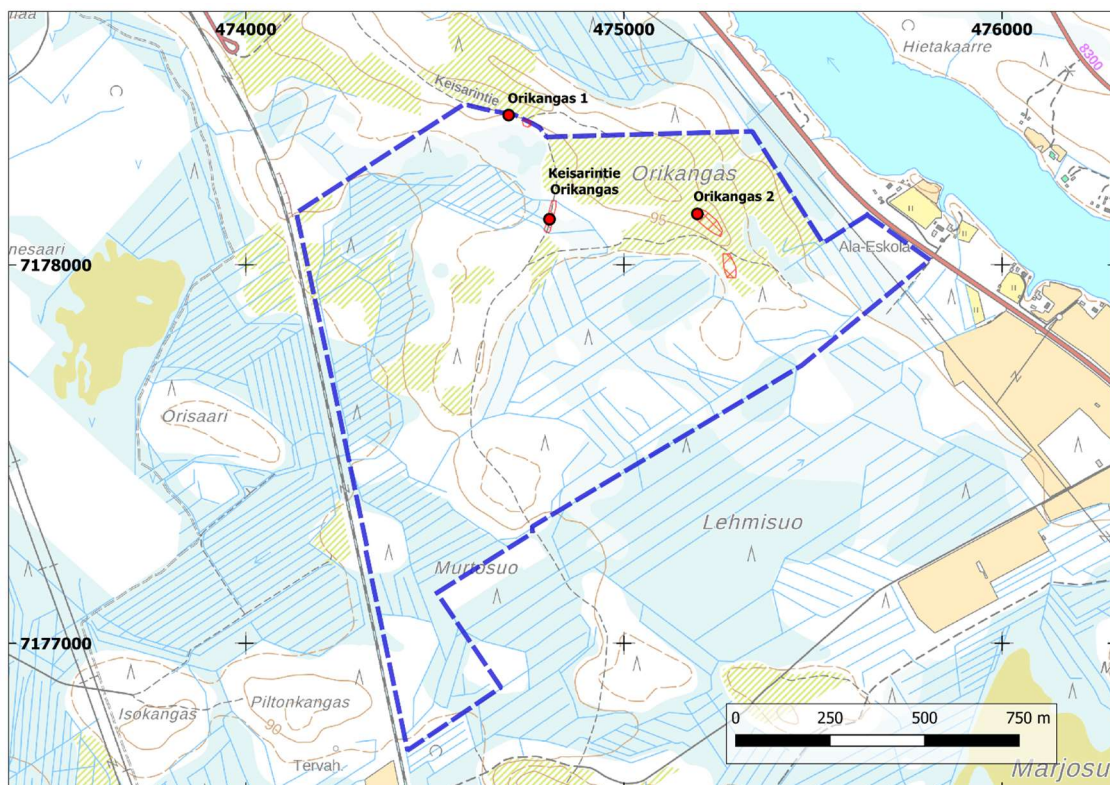

Kartta 1. Lähestymiskartta. Tarkkuusinventoitu alue sijoittuu sinisen neliön sisäpuolelle.

1. Johdanto

Utajärven Mustikkakankaalla on käynnissä teollisuusalueen laajennuksen asemakaavan laatiminen. Pohjois-Pohjanmaan museo edellytti hankkeesta antamassaan lausunnossaan (OUKA/3334/10.02.01/2023) suunnittelualueella tehtäväksi arkeologisen tarkkuusinventoinnin osana selvitystyötä.

Tarkkuusininventoinnin tavoitteena oli tarkastaa alueella sijaitsevien kolmen ennestään tunnetun muinaisjäännöskohteen nykytila sekä selvittää niiden säilyneisyyttä ja laajuutta. Pohjois-Pohjanmaan museon lausunnon mukaan kaava-alueella tulee toteuttaa myös maastoinventointi, jossa selvitetään, onko alueella ennestään tuntemattomia arkeologisia kohteita. Tarkkuusininventointia varten haettiin tutkimuslupa Museovirastosta (MV/02091/2024-3). Inventoinnin toteutti Heilu Oy:n arkeologit FM Jussi-Pekka Hiltunen sekä HuK Maria Södö. Inventoinnin maastotyöt tehtiin 27.-28.11.2024. Inventoinnin aikaan alueella oli vähäinen määrä lunta, joka ei kuitenkaan oleellisesti vaikuttanut havainnointiin; maaperä ei ollut roudassa. Inventoinnin raportin laati Jussi-Pekka Hiltunen tammikuussa 2025.

Kartta 2. Tutkimusalueen yleiskartta. Kaava-alue on merkitty sinisellä katkoviivalla. Alueella sijaitsevat ennestään tunnetut kiinteät muinaisjäännökset on merkitty punaisille pisteille sekä punaisella vinorasterilla.

2. Arkeologinen tarkkuusinventointi

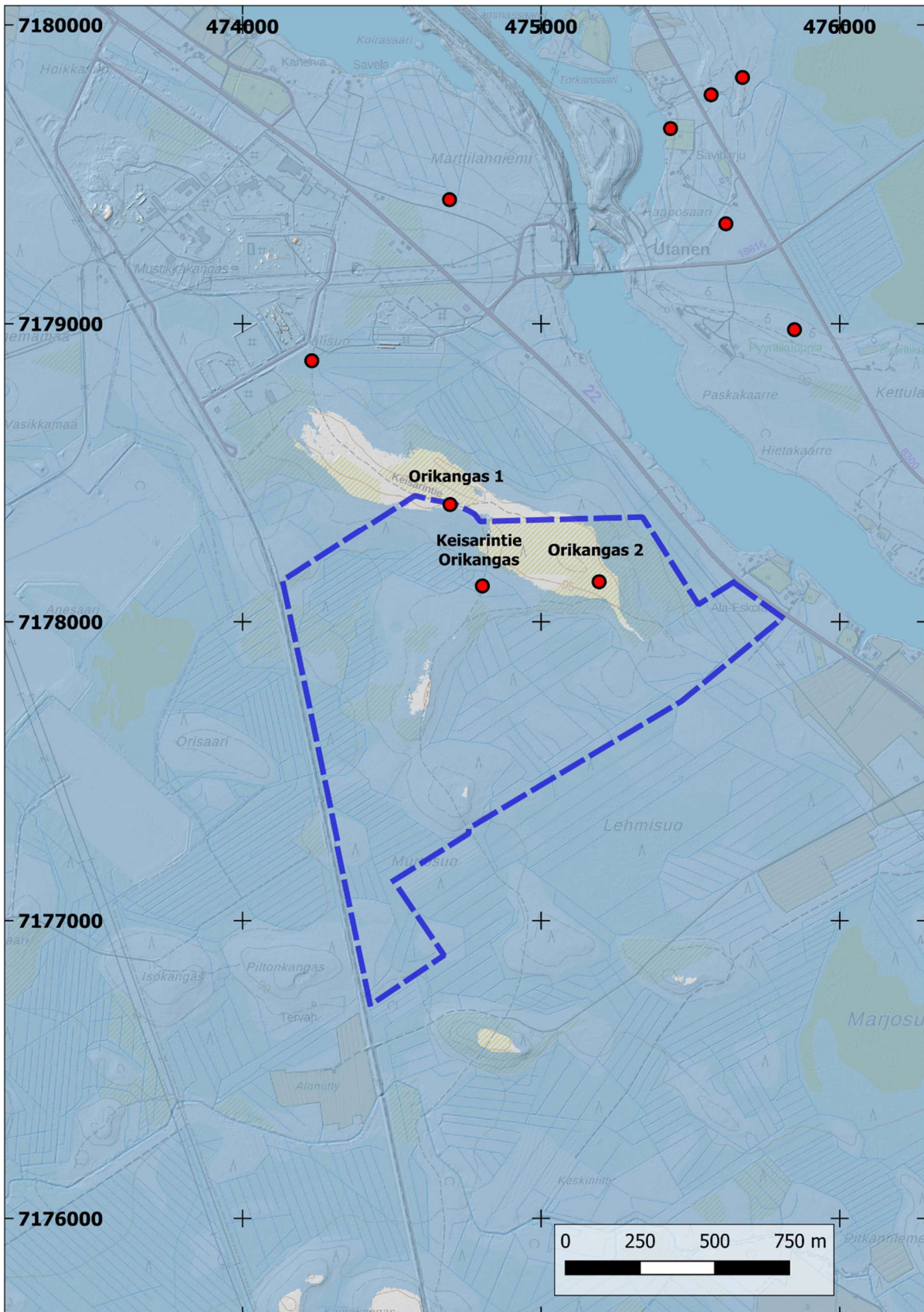
2.1. Lähtötiedot

Suunnittelualue sijoittuu Utajärven keskustasta noin 4,5 km kaakkoon Orikankaalle. Kaava-alueen koko on noin 135 ha. Alue on yleispiirteeltään tasaista ja sijoittuu korkeustasolle noin 90–97,5 metriä merenpinnan yläpuolelle. Kaava-alueella on eri-ikäistä talousmetsää sekä ojitettuja soita. Alueen läpi kulkee Keisarintie. Alueen maaperä on pääsääntöisesti hiekkamoreenia, ojitetuilla alueilla osaksi turvetta.

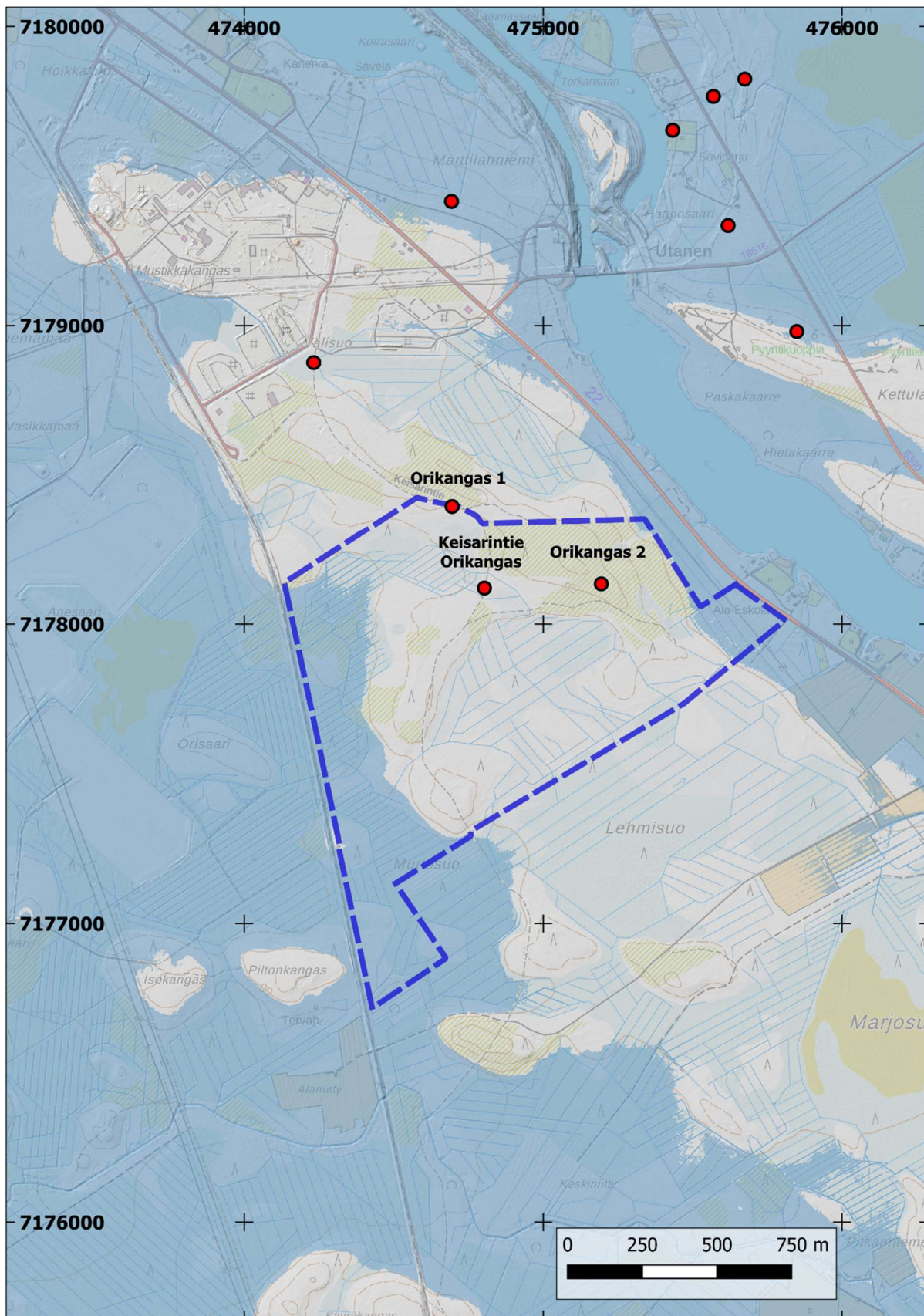
Alueella on aiemmin inventoinut Petro Pesonen vuonna 2013 Oulujoen varren rantaosayleiskaava-alueen inventoinnin yhteydessä sekä Maria Suvanto vuonna 2006 vanhan Oulu-Kajaani-maantien tieinventoinnin yhteydessä. Välittömästi hankealueen pohjoispuolella on tehty arkeologinen tarkkuusinventointi vuonna 2023 Arttu Tokoin ja Taneli Leinosen toimesta Mustikkakankaan asemakaavahankkeeseen liittyen. Samaan hankkeeseen liittyen alueella tehtiin myös koekaivaus vuonna 2023 Arttu Tokoin ja Taneli Leinosen toimesta.

Kaava-alueella sijaitsee kolme ennestään tunnettua kiinteää muinaisjäännöstä *Orikangas 1* (muinaisjäännöstunnus 1000023676), *Orikangas 2* (1000023677) ja *Keisarintie Orikangas* (1000046436). *Orikangas 1* on kivikaudelle ajoittuva asuinpaikka, josta on vuoden 2013 inventoinnin yhteydessä löydetty äestysurista kvartsia. Vuoden 2023 tarkkuusinventoinnissa kohteen pohjoispuolelta ei tehty havaintoja kivikaudesta. *Orikangas 2* ajoittamaton kuoppajäännöskohde, jossa on seitsemän eri kokoista kuoppaa. Kuoppien luonne on epäselvä, mutta ne on merkitty muinaisjäännösrekisteriin pyyntikuoppina. *Keisarintie Orikangas* historialliselle ajoittuva tienpohja. Keisarintie on rakennettu 1600-luvulla yhdistämään Kajaanin ja Oulun linnoja. Tie on kulkenut Oulusta Säräisniemelle Oulujärven länsirannalle, josta se on jatkunut Kajaaniin Oulujärven yli joko vesitse tai jäitse. Alkujaan tie soveltui vain ratsukäyttöön ja se on ilmeisesti saatu vaunukelpoiseksi 1700-luvun puolivälissä. Keisarintie oli 1600-luvulta 1800-luvun lopulle tärkeä postitie Tukholman ja Viron välillä sekä ainoa maantie Oulusta Kajaaniin. Vuoden 2006 tieinventoinnissa Orikankaan eteläpuolen notkelmasta on tavattu jäänteitä vanhasta ojasillasta, joka on ollut osittain esillä hiekan ja turpeen alla.

Kaava-alueen pohjoisosa (noin 90-95 m mpy) on sijainnut mesoliittisen kivikauden aikana pitkänomaisella saarella, jonka etelärannalle kivikautinen asuinpaikka *Orikangas 1* on silloin sijoittunut. Maankohoamisen myötä saaresta on muodostunut luoteeseen työntyvä niemi, ja nyt se on kokonaan kuivalla maalla.

Kartta 3. Rantavaihe on hahmotettu 95 metrin korkeuskäyrän mukaan. Kiinteät muinaisjännökset on merkitty punaisilla pisteillä ja kaava-alue sinisellä katkoviivalla.

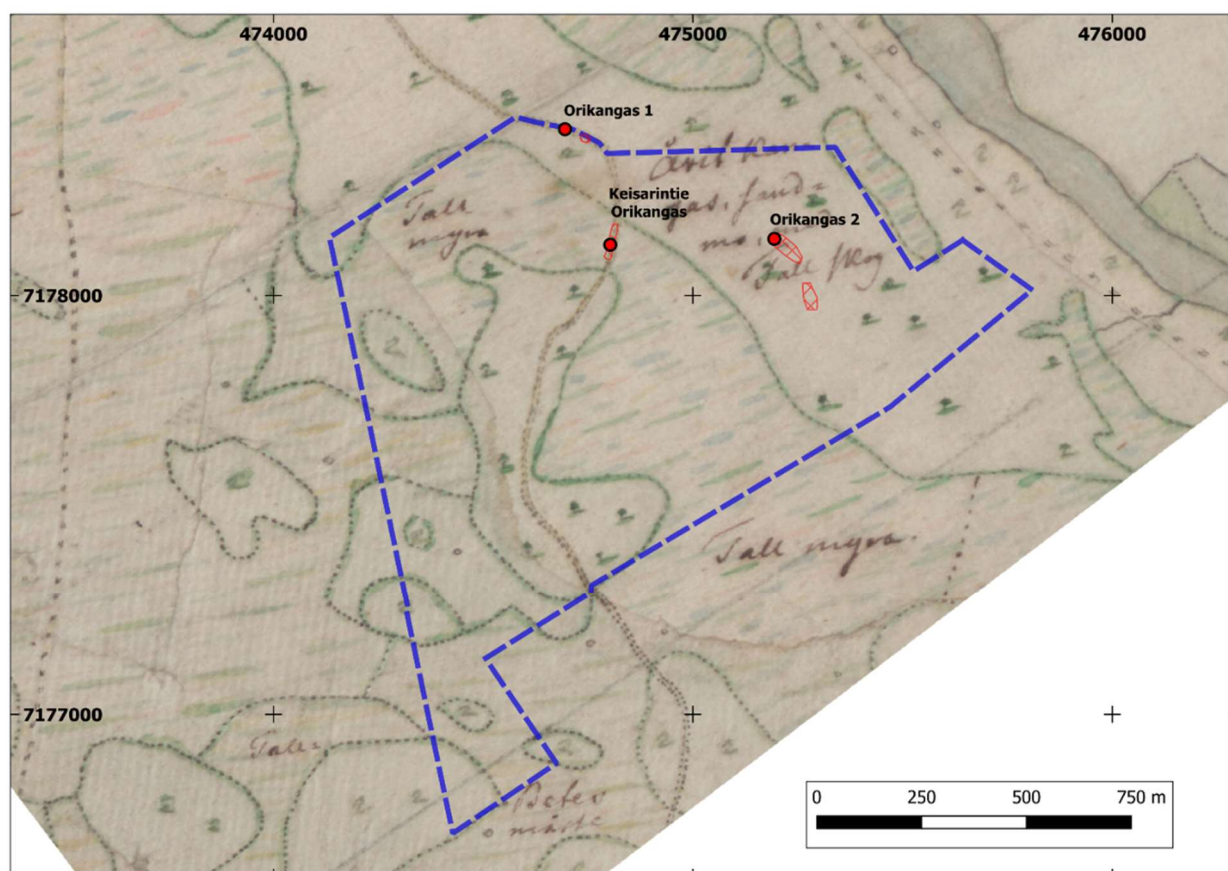

Kartta 4. Rantavaihe on hahmotettu 90 metrin korkeuskäyrän mukaan. Kiinteät muinaisjännökset on merkitty punaisilla pisteillä ja kaava-alue sinisellä katkoviivalla.

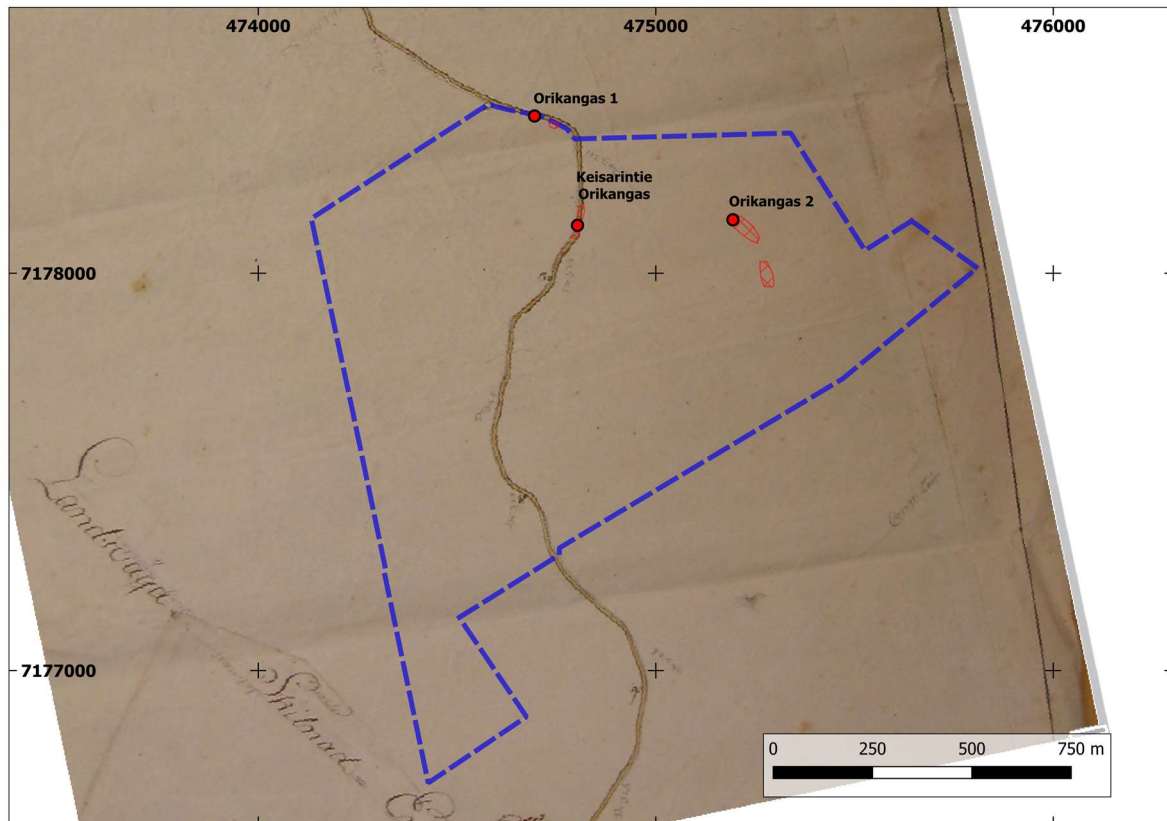
Aluetta kuvaavista vanhoista kartoista tarkastettiin Hackzellin vuonna 1773 laatima alue- ja rajakartta, Wallenborgin vuonna 1785 laatima Oulu-Kajaani-maantietä kuvaava kartta, vuonna 1850 laaditut pitäjänkartat sekä vuoden 1950 ja 1951 peruskartat. Vanhat ilmakuvat (v. 1946 ja 1996) tarkastettiin Paikkatietoikkunasta (Historialliset ilmakuvat).

Vanhoilla kartoilla kaava-alueella ei ole kiinteää asutusta. Kaava-alueelle on merkitty Keisarintien linjaus, joka kulkee samalla kohtaa nykyisinkin. 1700- ja 1800-lukujen karttoihin Keisarintien linjaus on merkitty melko tarkasti. Orikankaan eteläpuolelle Keisarintie Orikangas muinaisjäännösalueen kohdalle on vuoden 1773 sekä vuoden 1850 karttoihin merkitty rämettä. Vuoden 1785 tiekartalle kaava-alueelle, kohteen Keisarintie Orikangas eteläpuolelle on merkitty kaksi mailipylvästä. 1900-luvun kartoille Keisarintie on merkitty ilmeisesti enää polkuna. Nykyisin tielinjaus toimii metsäkoneiden ajourana sekä virkistyskäytön ulkoilureittinä. Ilmakuvia vertaamalla saa hyvän käsityksen alueen maankäytöstä 1900-luvulla. Vuoden 1946 ilmakuvassa suoalueet ovat olleet ojittamattomia ja nykyistä avoimempia. Metsämaastot ovat olleet hyvin samankaltaisia kuin nykyisinkin, lukuun ottamatta nykyisiä laajoja avohakkuualueita kaava-alueen pohjoisosassa.

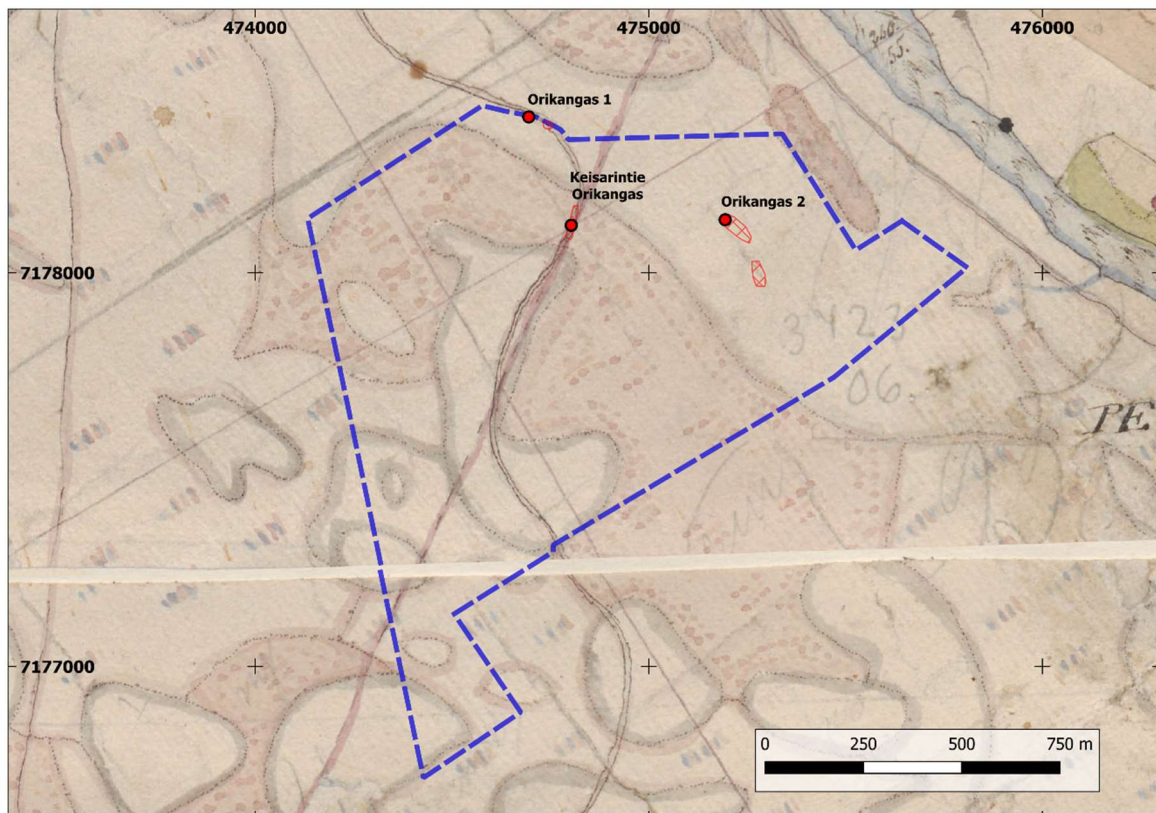
Vanhojen karttojen lisäksi ennen maastotöitä tarkastettiin kaava-alueelta Maanmittauslaitoksen laserkeilausaineisto 5 p, Maanmittauslaitoksen rinnevarjoste korkeusmalli sekä ortokuva ja GTK:n tuottama maaperäaineisto.

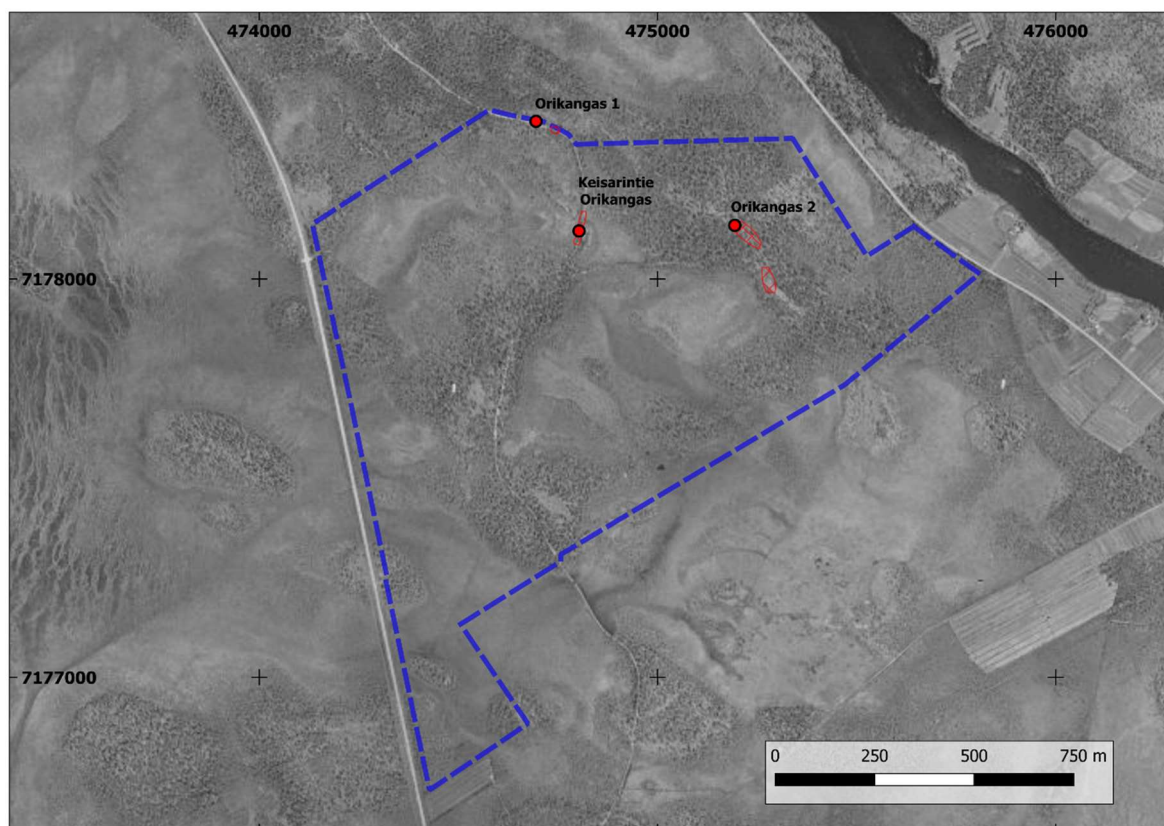
Kartta 5. Ote Hackzellin vuoden 1773 kartasta. Kaava-alue on merkitty sinisellä katkoviivalla ja muinaisjäännökset punaisilla pisteillä ja punaisella vinorasterilla.

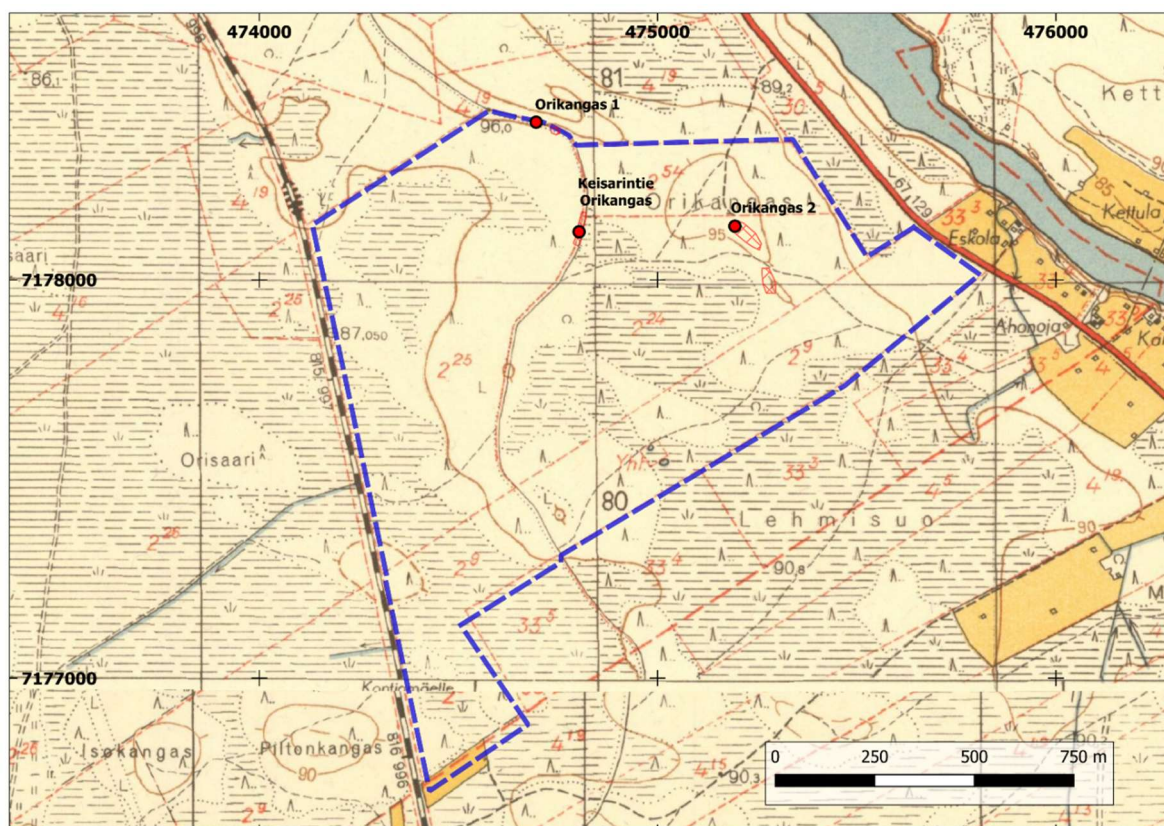
Kartta 6. Ote Wallenborgin vuoden 1785 kartasta.

Kartta 7. Ote vuoden 1850 pitäjänkartalta.

Kartta 8. Ote vuoden 1946 ilmakuvasta.

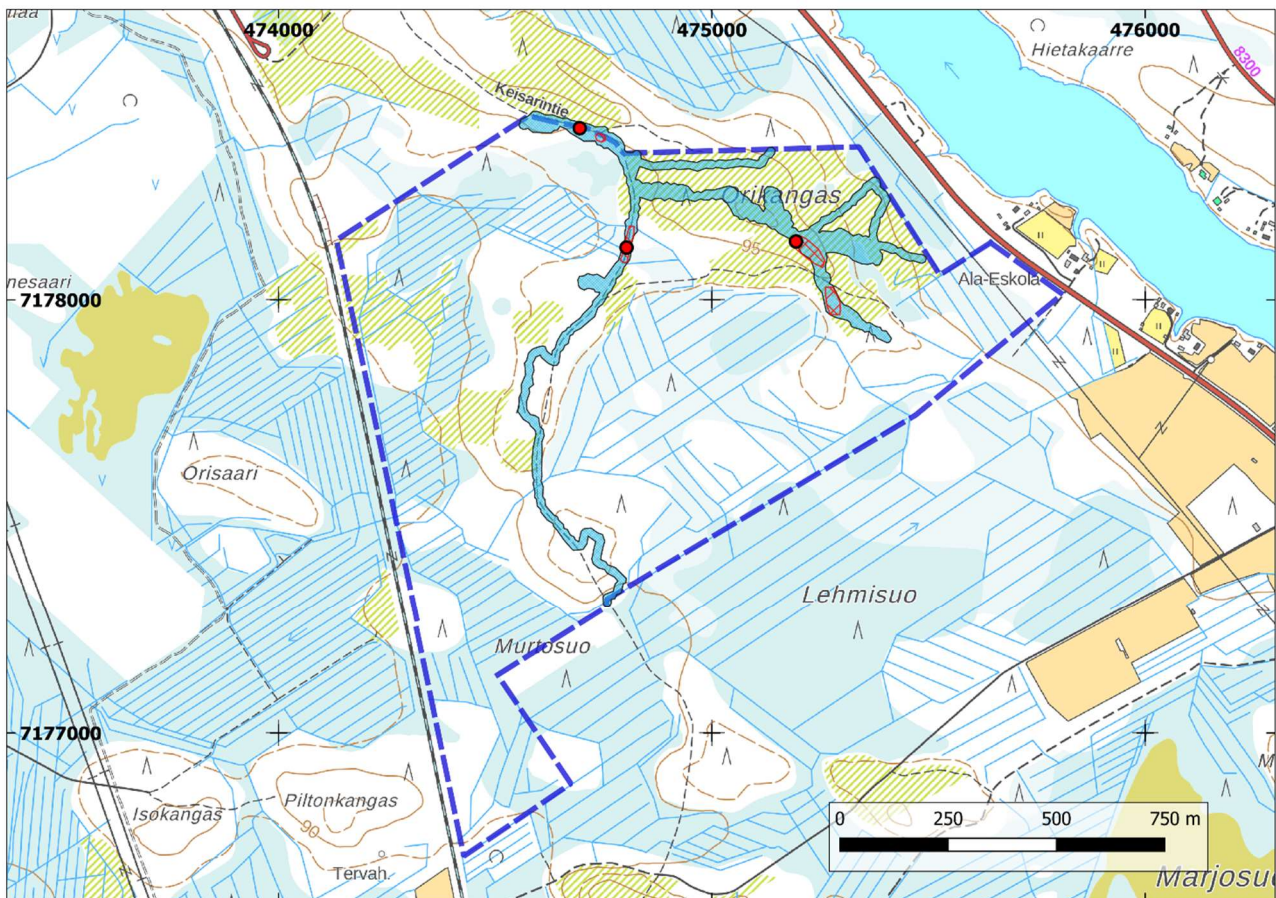

Kartta 9. Ote vuosien 1950 ja 1951 peruskartoilta.

2.2. Maastotyöt

Maastotyöt tehtiin 27.-28.11.2024 kahden arkeologin voimin. Maastotyöhön kuului tunnettujen kiinteiden muinaisjäännösten arkeologinen tarkkuusinventointi, jossa selvitettiin niiden säilyneisyyttä ja laajuutta. Maastotyöhön kuului myös arkeologinen maastoinventointi, jossa selvitettiin, sijaitseeko alueella ennestään tuntemattomia arkeologisia kohteita. Maastoinventointi painottui esitöiden sekä maastotöiden aikana muinaisjäännösten löytymisen kannalta potentiaalisiksi katsotuille alueille. Maastossa tarkastettiin kuivia metsäkankaita Orikankaalla sekä kaava-alueen keski- ja eteläosassa. Ojitetut suoalueet tarkastettiin lähinnä poluilta käsin. Esivalmisteluissa paikannettiin laserkeilausaineistosta Kohteen *Orikangas* 2 kaakkois- ja luoteispuolelta sekä kaava-alueen keski- ja eteläosasta kuoppia, jotka kaikki todettiin inventoinnin yhteydessä moderniin maankäyttöön liittyviksi kuoppiksi tai tuulenskaadoiksi. Keisarintien linjaus kuljettiin kokonaisuudessaan läpi jalkaisin. Maastoinventoinnin yhteydessä alueelta ei tavattu uusia arkeologia kohteita.

Maastossa tehdyt havainnot ja inventoinnin kulkua dokumentoitiin sanallisen kuvauksen lisäksi ottamalla valokuvia sekä tallentamalla tehdyt havainnot ja kuljetut reitit käsiGPS-paikantimella (Garmin Montana 610, tarkkuus +/- 5 - 10 m).

Kartta 10. Maastossa tarkastetut alueet. Tarkastetut alueet on merkitty sinisellä rasterilla.

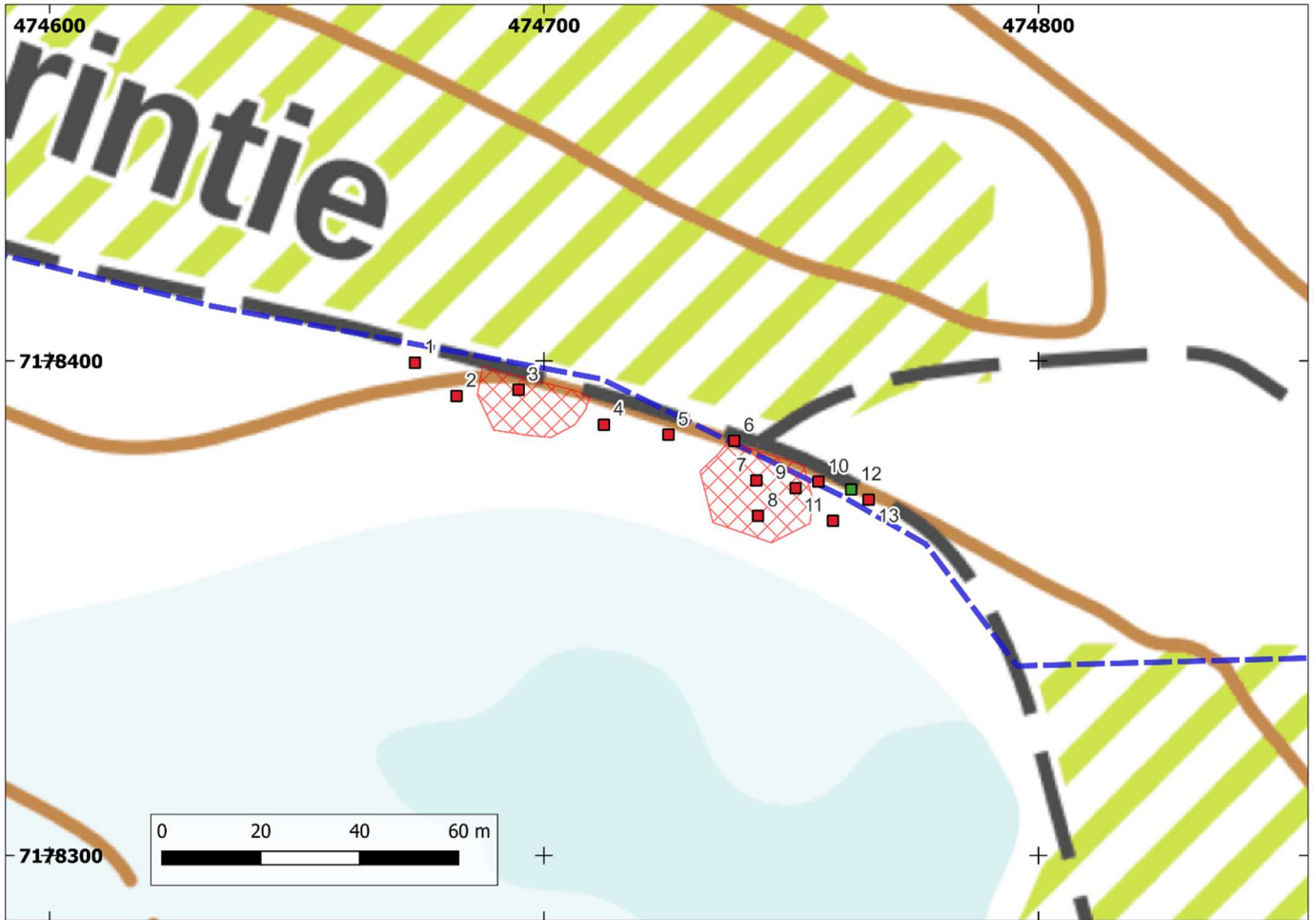
2.2.1. Orikangas 1

Orikangas 1 sijaitsee kaava-alueen pohjoisosassa, alueen halki kulkevan Keisarintien eteläpuolella. Paikalta on vuonna 2013 löytynyt äestysurista kvartsia. Läntisemmältä alueelta on löytynyt hyvälaatuista kvartsia ja itäisemmältä alueelta huonolaatuista kvartsia. Muualta koko aukolta ei löytynyt merkkejä kivikaudesta. Vuoden 2013 inventoinnissa kohde arvioitiin vähäisten löytöjen perusteella mahdolliseksi asuinpaikaksi. Paikan topografian ja toisaalta löytöjen hyvälaatuisuuden takia kohde on kuitenkin luokiteltu kiinteäksi muinaisjäännekseksi.

Vuonna 2023 Maanala Oy teki tarkkuusinventointia kohteen pohjoispuolella. Keisarintien pohjoispuolinen alue oli hakattu ja äestetty. Myös Keisarintie oli inventoinnin aikaan kokonaan hiekalla. Kohteen lähialueet sen pohjoispuolella ja tieuralla pintapoimittiin ja äestämättömille alueille kohteen kaivettiin lisäksi koekuoppia. Vuoden 2023 tarkkuusinventoinnissa ei tehty havaintoja kivikaudesta.

Nykyisin Keisarintien eteläpuolisella alueella kasvaa mäntytaimikkoa. Maaperä alueella on hiekkaista ja kuivaa lähellä Keisarintietä, mutta muuttuu nopeasti kosteaksi tielinjauksesta etelään. Nyt tehdyssä tarkkuusinventoinnissa Keisarintien eteläpuolelle muinaisjäännosalueille sekä niiden läheisyyteen kaivettiin yhteensä 13 koekuoppaa. Koekuopat olivat kooltaan noin 0,5-0,7 x 0,5-0,7 m.

Koekuopasta numero 12 havaittiin huuhtoutumiskerroksen alta mahdollinen kulttuurikerros. Kerroksessa oli tumman ruskeaa likaisen oloista hiekkaa sekä hieman hiiltä. Kerroksen paksuus oli noin 2-3 cm. Koekuopan 12 läheisyyteen tehdyistä koekuopista ei havaittu kulttuurikerrosta. Lähiympäristöä tarkastettiin myös maaperäkairalla, mutta kairauksista ei havaittu kulttuurikerrosta. Muista alueelle tehdyistä koekuopista havaittiin ainoastaan luontaisia maakerroksia eikä mitään ihmistoimintaan viittavia merkkejä. Koekuopista ei tavattu löytöjä. Koekuoppien pohjoispuolella kulkeva Keisarintien pinnalla oli esillä hiekkamaata, mutta siitäkään ei tehty havaintoja kulttuurikerroksista tai löydöistä.

Kartta 11. Orikangas 1. Muinaisjäännösalueet on merkitty punaisella vinorasterilla. Koekuopat 1-11 ja 13 on merkitty punaisilla neliöillä ja koekuoppa 12 vihreällä neliöllä. Kaava-alueen raja on merkitty sinisellä katkoviivalla.

Kuva 1. Orikangas 2 läntisempi löytöalue. Itään.

Kuva 2. Orikangas 1 itäisempi löytöalue. Itään.

Kuva 3. Mahdollinen kulttuurikerros koekuopassa 12.

Kuva 4. Koekuopan 12 profiili. Mahdollinen kulttuurikerros erottuu huuhtoutumiskerroksen alla.

Kuva 5. Koekuoppa 1.

Kuva 6. Koekuoppa 3

Kuva 7. Koekuoppa 8.

Kuva 8. Koekuoppa 9.

2.2.2. Orikangas 2

Orikangas 2 sijaitsee kaava-alueen itäosassa, Orikankaan kaakkoispäässä. Vuoden 2013 inventoinnissa alueelta tavattiin seitsemän epämääräistä kuoppaa, joihin osaan tehtiin koepistoja. Koepistojen perusteella niitä ei pidetty esim. resenteinä hiekanottokuoppina. Topografisesti paikka on sopiva pyyntikuopille, joten kohdetta pidettiin mahdollisena pyyntikuoppakohteena. Yksittäiset kuopat on merkitty muinaisjäännösrekisteriin alakohteina pyyntikuopat 1-7.

Nykyisin *Orikangas 2* sijaitsee hakkuuaukealla, joka on äestetty. Alueen maaperä on karkeaa hiekkaa, paikoitellen jopa kivikkoista. Hakkuiden yhteydessä kuoppien ympärille on jätetty pystyyn noin metrin korkuisia kantoja. Maaperää ei ole muokattu lukuun ottamatta kuoppaa 5, joka on vaurioitunut maanmuokkauksen yhteydessä. Sitä ei onnistuttu paikantamaan maastossa. Maastossa paikannetut kuopat tarkastettiin kairauksin, lisäksi kuoppiin 1, 6 ja 7 kaivettiin koekuopat. Osaan kuopista ei voinut kaivaa koekuoppia maaperän kivisyyden vuoksi. Myös kairauksien tekeminen oli osaan kuopista mahdotonta.

Kuoppa 1 on halkaisijaltaan noin 2 metriä, jonka ympärillä on epämääräinen valli. Vallin leveys on noin 0,5 metriä. Syvyyttä kuopalla on noin 0,5 metriä. Kuoppa on melko pyöreä. Keskelle tehdystä koekuopasta havaittiin noin 10 cm paksu huuhtoutumiskerros, jossa oli hiiltä noin 2 cm paksuudelta. Hiiltä ei erottunut kuin koekuopan eteläprofiilissa. Hiiltä ei ollut huuhtoutumiskerroksen alla. Vallista otetusta kairauksesta havaittiin kaksoismaannos.

Kuoppa 2 on kooltaan noin 1,3 x 2 metriä ja sillä on syvyyttä noin 0,7 metriä. Vuoden 2013 inventoinnissa sitä on pidetty mahdollisena tuulenskaatona. Kuopan muoto on melko epämääräinen. Kuopasta otetusta kairauksesta havaittiin sekoittuneet maakerrokset.

Kuoppa 3 on kooltaan noin 2 x 4 metriä ja sen syvyys on noin 0,5 metriä. Kuopan muoto on melko epämääräinen ja sen reunat ovat jyrkät. Kuopan pohjalta otetusta kairauksesta havaittiin sekoittuneet maakerrokset.

Kuoppa 4 on halkaisijaltaan noin 4 metriä ja sen syvyys on noin 0,6 metriä. Kuoppa on melko kulmikas ja sen reunat ovat jyrkät. Sen pohjalla on irtonaisia kiviä, kairausta ei saatu otettua kuopan pohjalta. Reunalta otetusta kairauksesta havaittiin sekoittuneet maakerrokset.

Kuoppa 5 ei ole enää havaittavissa maastossa. Se on ilmeisesti vahingoittunut maanmuokkauksen yhteydessä.

Kuoppa 6 on kooltaan noin 3 x 2 metriä, syvyys on noin 0,5 metriä. Kuoppa on melko epämääräinen ja sen reunat ovat melko jyrkät. Tehdystä koekuopasta havaittiin luontaiset maakerrokset. Huuhtoutumiskerroksen paksuus on noin 5 cm.

Kuoppa 7 on kooltaan noin 3,5 x 1,5 metriä, syvyys on noin 0,5 metriä. Kuoppa on melko epämääräinen ja jyrkkä reunainen. Kivisyyden vuoksi koekuopan kaivaminen hyvin hankalaa, kairaaminen mahdotonta. Tehdystä koekuopasta ei havaittu selvää huuhtoutumiskerrosta.

Inventoinnin valmisteluvaiheessa paikannettiin Maanmittauslaitoksen 5 p laserkeilausaineistosta mahdollisia kuoppia tai painanteita luoteis- sekä kaakkoispuolelta. Kaikki kuopat olivat hyvin epämääräisiä eivätkä vaikuttaneet kovinkaan vanhoilta. Osa kuopista on todennäköisesti tuulenkaatoja ja osa todettiin liittyvän todennäköisesti alueen moderniin maankäyttöön.

Alueen kuopat ovat muodoltaan melko epämääräisiä sekä jyrkkäpiirteisiä. Ainoastaan kuopan 1 ympärillä havaittiin epämääräinen vallia. Vallista otetusta kairauksesta havaittiin kaksoismaannos. Ainoastaan kuopista 1 ja 6 havaittiin selkeät huuhtoutumiskerrokset, muissa kuopissa maaperä oli sekoittunutta. Kuopan 1 huuhtoutumiskerroksessa oli lisäksi pienialaisesti hiiltä. Kuopat eivät vaikuta pyyntikuopilta niiden muotonsa sekä tehtyjen kairauksien ja koekuoppien perusteella. Kuopat 1 ja 6 voivat olla vanhojakin maakerroksien perusteella. Kuopat 2,3,4 ja 7 vaikuttavat joko tuulenkaadoilta tai maankäyttöön liittyviltä kaivantoja.

Kartta 12. Orikangas 2. Muinaisjäännösalueet on merkitty punaisella vinorasterilla. Alakohteina olevat kuopat on merkitty punaisilla tähdillä ja numeroilla.

Kuva 9. Kuoppa 1. Luoteeseen.

Kuva 10. Kuoppaan 1 kaivettu koekuoppa. Huuhtoutumiskerroksessa erottuu hiiltä.

Kuva 11. Kuoppa 2. Kaakkoon.

Kuva 12. Kuoppa 4. Länteen.

Kuva 13. Kuopan 5 aluetta, joka on äestetty. Luoteeseen.

Kuva 14. Kuoppa 6. Kaakkoon.

Kuva 15. Kuoppaan 6 kaivettu koekuoppa.

Kuva 16. Kuoppa 7. Itään.

2.2.3. Keisarintie Orikangas

Keisarintie Orikangas sijaitsee kaava-alueen pohjoisosassa, Orikangas 1 eteläpuolella ja Orikangas 2 länsipuolella. Keisarintieksi kutsuttu osuus Kajaanin ja Oulun linnoja yhdistävästä tiestä rakennettiin 1610-luvulla. Tie on ollut käytössä 1800-luvun lopulle asti. Vuoden 2006 tieinventoinnissa Orikankaan eteläpuolisessa notkelmassa tavattiin jäänteitä ilmeisesti vanhasta ojasillasta, joka erottui osaksi hiekan ja turpeen alta. Sillan leveydeksi arvioitiin 3,2 metriä. Silta on ilmeisesti tehty tien suuntaisesti asetelluista puunrungoista ja tiivistetty kasaamalla maata päälle. Puiden päät eivät olleet näkyvissä.

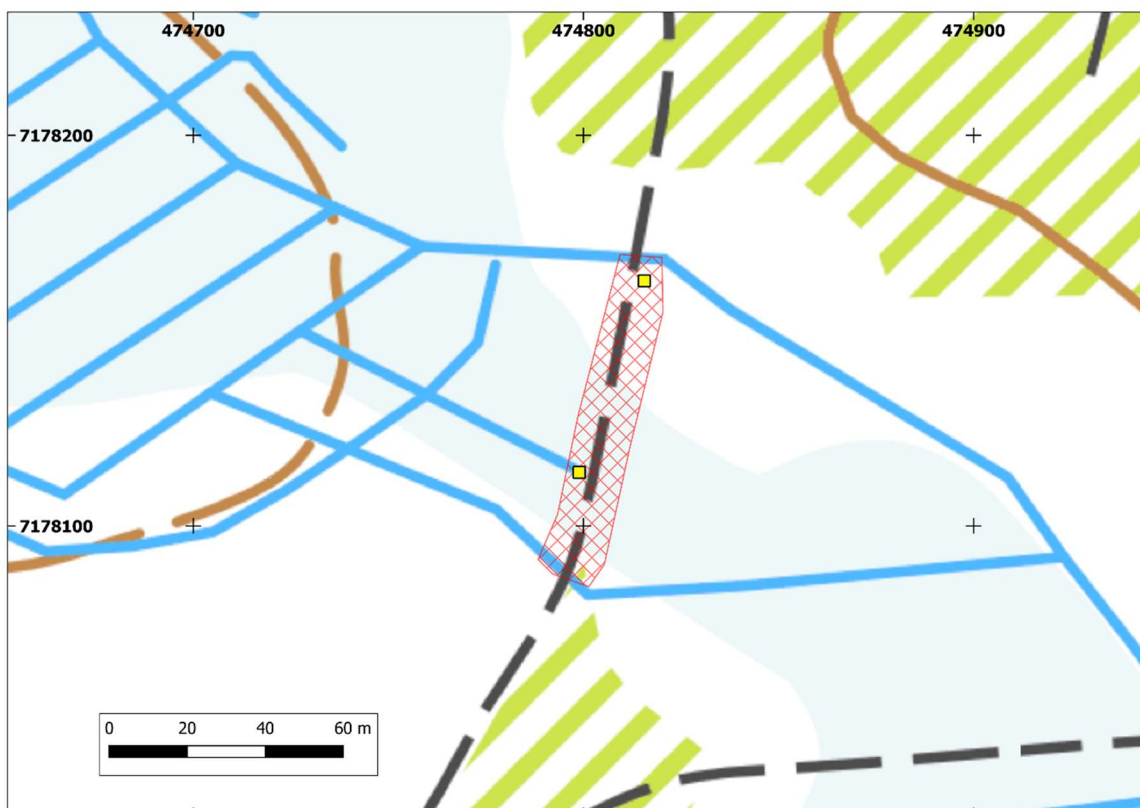
Keisarintien linjaus kulkee kaava-alueen läpi pohjois-etelä suunnassa ja se käveltiin kokonaisuudessaan läpi. Tieura on toiminut kulkuväylänä metsänhoidossa sekä vapaa-ajan retkeilyreitteinä. Se erottuu noin 7 metriä leveänä penkereenä, joka on osassa kohtaa ympäröivää maastoa korkeampi. Maria Suvannon vuonna 2006 havaitsemia jäänteitä vanhasta ojasillasta ei havaittu maanpinnalle.

Muinaisjäännösalueen kohdalle tieuralle kaivettiin kaksi koeojaa sekä tehtiin kairauksia. Koeojien koko oli noin 1,2 x 0,7 metriä ja ne kaivettiin koskemattomaan pohjamaahan saakka. Tarkoituksena oli selvittää onko notkelman kohdalla säilyneitä tiehen liittyviä rakenteita. Koeojat kaivettiin muinaisjäännösalueen etelä- ja pohjoisosiin, kairauksia tehtiin useita koko muinaisjäännösalueelle. Pohjoisempi koeoja sijoitettiin tien itälaidalle ja eteläisempi koeoja tien länsilaidalle.

Eteläisemmästä koeojasta saatiin havaintoja vanhasta tiestä sekä ilmeisesti paikalla sijainneesta ojasillasta. Vanha tienpinta on noin 35-40 cm syvyydessä ja se erottuu tumman ruskeana, paikoitellen jopa mustana hiekkakerroksena. Kerroksen päältä havaittiin lahonneen puun sekainen kerros, joka on mitä ilmeisemmin paikalla olleen vanhan sillan jäännöstä. Havaittu puuaines on hyvin lahonneutta. Ehjiä, kiinteitä puurakenteita ei kohdalta havaittu. Vanhan tie- ja siltajäännöskerrosten yhteispaksuus on noin 5-7 cm. Lahonneen puun päällä on vaalean ruskea hiekkakerros, joka on todennäköisesti siltaan liittyvää tiivistysmaata. Sen paksuus on noin 2-3 cm. Vanhan tienpinnan päälle on tuotu noin 30 cm paksu harmaa hiekkakerros. Vanhaan tiehen liittyvien maakerrosten alla on noin 3 cm paksu huuhtoutumiskerros, jonka alla on punertava rikastumiskerros. Rikastumiskerroksen alla on kostea pohjamaa noin 70-75 cm syvyydessä.

Pohjoisemmasta koeojasta ei havaittu merkkejä ojasillasta. Vanha tien-/maanpinta erottuu noin 2 cm paksuna mustana hiekkakerroksena noin 25 cm syvyydessä. Sen päällä on noin 25 cm paksu harmaa hiekkakerros. Vanhan tienpinnan alla on noin 10 cm paksu huuhtoutumiskerros, jonka alla on punertava rikastumiskerros. Pohjamaa on vaalean ruskeaa hiekkaa.

Muinaisjäännösalueelle tehdyistä kairauksista ei tehty havaintoja ojasillasta, mihin todennäköisesti vaikutti vanhan tien päälle ajettu noin 30 cm paksu maakerros. Koeojien perusteella mahdolliseen siltaan liittyvät rakenteet painottuvat todennäköisesti muinaisjäännösalueen eteläosaan, jossa maaperä hieman kosteampaa kuin muinaisjäännösalueen pohjoisosa.

Kartta 13. Keisarintie Orikangas. Muinaisjäännösalue on merkitty punaisella vinorasterilla. Koeojien paikat on merkitty keltaisilla neliöillä.

Kartta 14. Keisarintie Orikangas ja koeojat vuoden 1946 ilmakuvassa.

Kuva 17. Keisarintie Orikankaan eteläosaa. Pohjoiseen.

Kuva 18. Keisarintie Orikankaan pohjoisosaa. Maria Södö kaivamassa pohjoisempaa koejaa. Pohjoiseen.

Kuva 19. Tiestä otettu kairaus, josta erottuu täyttökerros.

Kuva 20. Eteläisempi koeoja tielinjauksen länsiosassa. Länteen.

Kuva 21. Eteläisempi koeoja. Lounaaseen.

Kuva 22. Eteläisemmän koeojan eteläprofiili. Vanhaan tierakenteeseen liittyvä puukerros erottuu mitan nro 4 vasemmalla puolella, ruskeana kerroksena. Etelään.

Kuva 23. Pohjoisempi koeoja. Pohjoiseen.

Kuva 24. Pohjoisemman koeojan länsiprofiili. Länteen.

3. Tulokset

Kiinteän muinaisjäännöksen *Orikangas 1* kohdalle ja lähiympäristöön kaivettiin 13 koekuoppaa, joista yhdestä (koekuoppa 12) havaittiin mahdollinen kulttuurikerros. Muista koekuopista ei havaittu kulttuurikerroksia eikä yhdestäkään koekuopasta tavattu muinaisjäännökseen viittaavia löytöjä.

Kohteen *Orikangas 2* kuoppajäännöksiä tutkittiin koekuopin ja maaperäkairauksin. Ainoastaan kuoppajäännöksistä 1 ja 6 havaittiin selvät huuhtoutumiskerrokset, muissa kuopissa maaperä oli sekoittunutta. Kuopat eivät vaikuta pyyntikuopilta. Kuopat 1 ja 6 voivat kuitenkin olla iältään vanhoja. Kuopat 2, 3, 4 ja 7 ovat todennäköisesti tuulenkaatoja tai maankäyttöön liittyviä kaivantoja.

Kohteeseen *Keisarintie Orikangas* tehdystä eteläisemmästä koeojasta tehtiin havaintoja vanhasta tiestä sekä ilmeisesti paikalla sijainneesta ojasillasta. Pohjoisemmasta koeojasta havaittiin vanha tienpinta, mutta ei tehty havaintoja ojasillasta.

Kaava-alueen maastoinventoinnin yhteydessä alueelta ei tavattu uusia arkeologia kohteita.

Jussi-Pekka Hiltunen

Heilu Oy

29.1.2025

Lähteet

Kartat:

Kansallisarkisto

Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.*
Pitäjäntarkasto.

3423 06 Utajärvi, vuosi 1850.
3423 05+02 Utajärvi, vuosi 1850.

Maanmittaushallituksen kartat. Alue- ja rajakartat.

MH MH 131/- -. Transport Charta öfver Sotkajerfvi och Utajerfvi Byars i
Muhos Pasto-rat uti Uhleå Sokn samt Österbottns Höfdinge Döme,
närmast belägne Ägor samt Skog och Utmark på västra sidan om
Uhleå Elf. Mårten Heckzell, vuosi 1773.

Maanmittaushallitus

Vanhat peruskartat

3423 05 Ahmas, vuosi 1951.
3423 06 Utajärvi, vuosi 1950.

Oulun maakunta-arkisto

Charta öfver Paldamo och Sotkamo Socknars Landsväga. andelar på
den so kallade Cajana vägen, Bela-gen uti Uhleåborgs Höfdinge Döme
och Uhleå Härad. Johan Henrik Wallenborg, vuosi 1785. (Kartta
katsottu Maria Suvannon vuoden 2006 Oulu-Kajaani
maantieinventoinnin raportista).

Tutkimusraportit:

Pesonen, Petro 2013. Utajärvi Oulujoen varsi (keskustaajama – Vaalan raja).
Rantaosayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi 2.-9.10.2013. Museovirasto.

Suvanto, Maria 2006. Vanha Oulu-Kajaani-maantie. Tieinventointi Utajärveltä
Kajaaniin. Pohjois-Pohjanmaan liitto.

Tokoi, Arttu ja Leinonen, Taneli 2023. Utajärvi Keisarintie Välisuo ja Orikangas 1.
Muinaisjäännöskohteiden tarkkuusinventointi 2023. Maanala Oy.

Tokoi, Arttu 2023. Utajärvi Keisarintie Välisuo. Kapulasillan koekaivaus 2023.
Maanala Oy.

Kuvia

Kuva 25. Harvennettua
mäntymetsää kaava-
alueen eteläosassa
Keisarintien itäpuolella,
Murtosuon
pohjoispuolella.
Luoteeseen.

Kuva 26. Kaava-alueen
keskiosan harvennettua
mäntymetsää
Keisarintien
länsipuolella.
Luoteeseen.

Kuva 27. Keisarintietä
alueen eteläosassa
Murtosuon
pohjoispuolella.
Pohjoiseen.

Kuva 28. Kaava-alueen pohjoisosan äestettyä maastoa Orikankaan pohjoisoassa. Länteen.

Kuva 29. Tuulenkaatoja Orikankaan korkeimmalla kohdalla, kohteen Orikangas 2 luoteispuolella. Luoteeseen.

Kuva 30. Ilmeisesti moderniin maankäyttöön liittyvä kuopanne tai tuulenkaato Orikankaan korkeimmalla kohdalla, Orikangas 2 luoteispuolella. Länteen.

